

ATIDARYTA ŽEMĖ, PALEISTI ŽELMENYS

JURGINIŲ VAIZDINIAI IR JŲ MITINĖ PRASMĖ

Dainius RAZAUSKAS

Straipsnis priklauso plačiai sutvėrimo-ištėvėrimo temai, nagrinėjama kelių pastarųjų metų autoriaus darbuose, ir tiesiogiai tęsia ankstesnį – „Paleistos kaimenės: Pavasarinio gyvulių išginimo papročio mitinė prasmė“. Jau išnagrinėti plačiai žinomi mitiniai vaizdiniai apie akmeniu, uola tėkmę užtvenkusį vėlni, slibiną ir uolą nuvertusį, perskėlusį, tėkmę paleidusį lietus Perkūną. Nesyk pažymėta, jog užtvenkta ir išlaisvinta (sutvėrta ir ištvėrta) versmė neturi būti suprantama siaurai pažodžiui – tai daugelį įvairių išplėstinių bei perkeltinių prasmų apimantis „abstraktus“ vaizdinys. Jį gali atstoti uolos oloje paslėptas ir atrastas, „apyvarton paleistas“ lobis, taip pat tradicinio ūkininko „lobį“ įkūnijantys gyvuliai, kurių uždarymas į tvartą („uolą“) atitinka uola užtvenktą tėkmę, o išginimas iš tvarto („uolos“) į ganyklas pavasarį, per Jurgines – Perkūno iš (po) uolos paleistą lietus tėkmę. Apie tai kaip tik kalbėta ankstesniame straipsnyje. Dabar bus kalbama apie kitus būdingus Jurginių vaizdinius, tarp kurių – žemės atidarymas, paleista augti žolė, želmenys, lietus rasa bei lietus, pirmasis žemės arimas ir t. t. Visi šie vaizdiniai irgi neprikaištingai atitinka tą pačią „ištvėrimo“ ir paleistos lietus tėkmės schemą. Pakeliui atkreipiamas dėmesys į pirminę Jurgio vardo reikšmę ‘žemdirbys’ ir galimą perkeltinę, dvasinę žemės dirbimo, arimo prasmę.

Reikšminiai žodžiai: pavasarį atidaryta žemė, paleista augti žolė, paleista rasa; Jurginės, Jurgis; pirmasis arimas; dvasinio „arimo“ metafora; baltų ir lyginamoji mitologija.

■ UOLA – SUKIETĖJUSI ŽEMĖ

Jau ne kartą įvairiomis dingstimis¹ buvome pastebėję, kad uolà, be kita ko, turi reikšmę ‘kieta, suakmenėjusi žemė, sukietėjęs molis’, pavyzdžiui: *Sudžiūvo žemė į uolą* (Dūnininkų šnektos žodynas); *Prikasiau uolą i jau toliau neina* (Sintautai, Šakių r.); čia ir veiksmazodžio *su-akmenėti* pavyzdys: *Tep suakmenėjusi (įdžiūvusi) žemė, kad negali įkast* (Geistarai, Vilkaviškio r.); ir būdvardžio *akmeningas* reikšmė ‘kietas’: *Puola [sėkla] ant uolos, tatai est ant žemės labai akmeningos* (J. Bretkūno „Postilė“); ir frazeologizmas *akmuo akmeniu* ‘labai kietas’: *Žemė akmuo akmeniu* (Dūkštas, Ignalinos r.)². Panašiai ru. *скала* ‘uola’ gali reikšti ir tiesiog akmenį, ir ištisą akmens gruntą, taigi suakmenėjusią žemę, pavyzdžiui: *У нас земля сплошь одна скала* „Pas mus žemė – ištisa uola“³.

Suakmenėjusi, į uolą pavirtusi žemė gali būti nuo karščio, išdžiūvusi nuo sausros, kaip keliuose iš kų tik pateiktų pavyzdžių. Prisiminkime čia žemės iš pirmųkščių vandenų *sutvėrimą* karščiu bei atitinkamą lotynišką žemės pavadinimą *terra* iš **tersa* ‘sausas, išdžiūvusi’, vienos šaknies su

lo. *torreo*, -ēre ‘džiovinti, kaitinti, svilinti, deginti, veikti karščiu’, *torror* ‘kaitra, karštis’⁴. Taigi perkaitusi, perdžiūvusi, visai drėgmę praradusi, pernelyg *sutvėrusi*, sukietėjusi, suakmenėjusi žemė virsta *uola* – ir kartu „užtvenkia“ požeminės versmės, nebegalinčias prasimušti paviršium. Tad ir šiuo atveju galiausiai turime tą patį uolos, užtvenkusios tėkmę, vaizdinį.

Kita vertus, sukietėti žemė gali ne tik nuo karščio perdžiūdama ir taip prarasdama drėgmę, vandenį, bet ir žiemą sustingdama nuo šalčio į gruodą kartu su užšalusiais vandenimis. Tokiu atveju uolą nuvertusio ar perskėlusio ir srautus paleidusio lietus Perkūno žygdarbis vėlgi savaime siesis su pavasariu, pavasarinio žemės atšilimu bei „at(s)idarymu“, kaip kad su pavasariu bei tvartų atidarymu susijęs gyvulių išginimas.

ATIDARYTA ŽEMĖ IR PALEISTA ŽOLĖ, RASA

Gudų Jurginių dainose pirmąsyk pavasarį iš tvarto kartu su kitais gyvuliais išgintas žirgas, kitąsyk paties šv. Jurgio žirgas, perspiria akmenį:

1 Razauskas 2024a: 25–26; 2024b: 14; 2025: 35.

2 LKŽ XVII: 487; I: 79, 80, 83.

3 ДальТC IV: 191.

4 Razauskas 2018: 13–14.

Arūno Baltėno nuotrauka

*Каня выраненька вы́пушцу, вы́пушцу,
Каро́ўку бурёнку вы́ганю, вы́ганю!
Разыгра́ўся во́ран конь, во́ран конь,
Разбу́й камень кыпыто́м, кыпыто́м.⁵*

Žirgą anksti išleisiu išleisiu,
Karvutę žalutę išginsiu išginsiu!
Įsišėlo juodas žirgas, juodas žirgas,
Perskėlė akmenį kanopa, kanopa.

Perskeltas akmuo, uola atitinka atidarytą žemę, o akmeniui, uola užverstos žemės at(s)idarymas su gyvulių išginimu gretintas jau senovės indų „Rigvedoje“, pavyzdžiui (IV.28.5):

*evá satyám maghavānā yuvám tād indras ca so-
morvám ásvoyam góh
ádardṛtam ápihitāny ásnā riricathuḥ kṣás cit ta-
tṛdānā*

Tokia tiesa, dosnieji! Judu tada, Indra ir Soma, žirgų, arklių ir karvių Sugriovėt [aptvarą], uždėtus akmeniu ištuštintot [lobius], lyg žemei atsidarius.

5 Романов 1912: 182 (plg. Шейн 1874: 125, Nr. 177); Иванов, Топоров 1970: 346; Топоров 2000: 268; panašiai rusų dainoje iš Pskovo apylinkių, irgi jau minėtoje (РНПО: 119, Nr. 186).

Tiesa, čia žemė atidaryta išgaunant joje akmeniui užverstą lobį (prisiminkime: „Žeme, žeme, atsiverk!“⁶), bet lobį galima suprasti ir plačiau – kaip iš „paslėptos“ žemėje sėklos išaugusį derlių.

Paminėtinas dėl to Meksikos indėnų majų mitas apie kukurūzų kilmę: jų daigus iš žemės paleido dygti dievas Žaibas, nuvertęs didelį akmenį (uolą)⁷. Ir greta lietuvių pavasarinis paprotys: *Kūlius verčia, kad rugiai iš dirvos virstų* (Gervėčiai, Astravo r., Gudija)⁸, jame įžvelgiant užuominą į (nu)verstą akmenį.

Čia pritiktų Heinricho Cimerio mintis, jog apskritai vedų Indros paleisti lietus vandenys – „tai laukų ir girių syvai“⁹. O laukų ir girių syvai – tai pavasarį sužaliavusi žolė ir medžių atžalos.

Pažymėtina analogija tarp liejimosi, tékmės ir žolės dygimo. Dėl to atsižvelgtina priežodžio *Po gulinčiu akmeniu vanduo neteka* atmaina *Po gulinčiu akmeniu nė žolė neželia*¹⁰. Vėlgi, kaip *Lašas po lašo akmenį pratašo*, taip *Ir iš po akmens žolė*

6 Razauskas 2025: 38.

7 ЛМСИМ: 95–96.

8 LKŽ XVIII: 809.

9 Zimmer 1946: 3.

10 LPP I: 148: Nr. 319.

išlenda¹¹. Ir kaip kad ragana stabdo tėkmę¹², taip pat, pasak Marijos Gimbutienės, „Ragana stabdo augmenijos klestėjimą“¹³.

Justinas Marcinkevičius atskleidžia šio – iš po akmens sužėlusios žolės – vaizdinio vidinę, dvasinę prasmę:

*Kai žvelgiu į tave, manyje atsidaro akmuo
ir pasirodo žolelė – gležna, bet gyvybės pilna*¹⁴.

Akmenį simboliškai atstoja ledas¹⁵, gruodas, pašalas, ypač Jurginių proga, pavasarį. Todėl dabar – nepamirštant¹⁶ veiksmožodžio *léisti* reikšmės ‘ginti (gyvulius) ganytis’ – verta sugretinti:

viena vertus, – kita dingstimi¹⁷ jau aptartas *léisti(s)* reikšmės ‘daryti, kad lietuši, lieti’, ‘skystėti’, ‘pašalui eiti, pašalą varyti’, ‘tirpti, tirpdyti (sniegą, ledą)’; taip pat *at(si)-léisti* ‘sumažinti kietumą, suminkštinti’ (*Tokia buvo kieta duonos pluta, dabar atsileido* Obeliai), ‘suminkštinti, atšildyti ką nuo šalčio sustirusį, sukietėjusį, suledėjusį’, ‘pašalą išvaryti’ (*Žemę atleido* Leipalingis, Lazdijų r.; *Pašlaps keliai, kai žemė atsileis* Pakruojis), ‘atsipalaiduoti nuo sustingimo’, apskritai ‘atšilti, nuo šilumos tirpti’; taip pat *pa(si)-léisti* ‘sutizti, suskystėti’, ‘atšilti, pašalui išėiti’ (*Jau paleido, nebebūs žiemos, pavasaris atėjo* Viekišniai, Akmenės r.), ‘imti tirpdyti’ (*Pavasarij, paleidus sniegą, pabjūra keliai* Daugailiai, Utenos r.; *Marių ledas pasileido* iš neįvardytų raštų), ‘duoti tekėti, duoti bėgti’ (*Vanduo paleistas... Ėriškiai*) ir t. t.¹⁸;

antra vertus, – *léisti(s)* reikšmę ‘auginti, želdinti (daigus, atžalas...): *Medžiai atžalas leidžia* (Liškiava, Varėnos r.); *Skleidė žalius lapelius, leido baltus žiedelius* (iš dainos, Prienai); *Atšilo oras, ir lapai ėmė leistis* (Armoniškės, Baltarusija); *Kad jau šaka jo sprogsta ir lapai leidžias, žinote, jog arti yra vasara* (J. A. Giedraičio Biblija, 1816 m.); *iš-léisti* ‘išauginti, išskleisti’: *Išleidžiu varpą, lapus* (K. Sirvydo žodynas); *Išleidž žolelę...* (iš dainos, Vilnija); *pa-léisti* ‘auginti, želdinti, išauginti’: *Jau ir mūs pomidorai daigus paleido* (Alovė, Alytaus r.); *Medžias jau paleido atžalas* (Gegužinė, Kaišiadorių r.); *Toji šakelė išsprogs, pražydės, žalius lapelius paleis* (V. Krėvė) ir t. t.¹⁹

11 LPP I: 145, Nr. 307.

12 Razauskas 2023: 28.

13 Gimbutienė 1984: 43.

14 Marcinkevičius 2009: 170; Marcinkevičius RR III: 165.

15 Razauskas 2022b: 28.

16 Razauskas 2026: 16, 21.

17 Razauskas 2014: 9–10; 2022a: 13–14.

18 LKŽ VII: 247–248, 258, 278.

19 LKŽ VII: 249, 267, 279.

Dėl to paminėtinas Reginos Merkienės pasakojimas apie Jurgines tarpukariu Lydos apylinkėse: „Jurginės buvo siejamos su sunkių pasninkų ir žiemos šalčių, o ypač pašalo pabaiga. Greičiausiai su ikirikščionišku pereinamuoju kalendoriniu ciklu siejosi tikėjimas, kad perkūnas ne laiku griaudžia, jei kas tveria tvorą (judina žemę) neišėjus pašalui. Motina ir sūnus Ruzia ir Edžius Kaužai savaip nusakė šio darbo pradžią, tačiau abu jį siejo su gamtos reiškiniais: *Tvorą gali tverti, kai šalčiai praeina, pašalas išeina* ir *Galima tverti tik tada, kai sugriaus perkūnas*. Marija Kruopienė apie tai prisiminė savo tėvelio žodžius, kad, *kai užgriaudė, jau žemėje ledai sulūžo*.“²⁰

Ir kaip tveriamą tvorą užtveria, užtvenkia liejimąsi, lietu, lygiai taip pat ji pavasarį užtveria želmenis, daigus. Angelės Vyšniauskaitės žodžiais, viena vertus, „Antai pavasarį, kol dar niekas nepradėjęs kaime arti, nebūdavo tveriamos tvoros, *nes nebus lietaus*“; o kita vertus, „Tikėta, kad tvoros negalima tverti ir tądien, kai sėjamos kanapės: užtversi jų dygimą.“²¹

Dar keli pavyzdžiai: *Kai pasėja javus, tai toje dirvoje nereikia bestti mietas, nes javai neišdygs; Kada moterys sodina fasolius, negalima tverti tvoras, nes neišdygs*²². *Kanapes pasėjus, tą dieną negalima kuolo kalt ar tvoros tvert, nes gali užtverti kanapių dygimą*²³. Panašiai Gudijoje: *Калі едучы на поле араць да трапіцца, што хтонебудзь кала дарогі гародзіць ці правіць плот, та лепш вярнуцца назад, бо на той ралі, якую б узараў, нічога не зародзіць* „Jeigu važiuojant į lauką arti nutinka, kad kas nors palei kelią tveria ar taiso tvorą, tai geriau grįžti atgal, nes tame arime, kurį būtum suaręs, niekas nesudygs“²⁴. Nors gudų kalboje, žinoma, nėra tokios tiesioginės kalbinės sąsajos tarp atitinkamų (*su*)tvėrimo reikšmių kaip lietuvių, pažymėtina, kad blr., ru. *плот* ‘tvora’ yra vienos šaknies su blr. *плаціна*, ru. *плотина* ‘užtvanka’²⁵.

Kaip pašalo sukaustyta žemė prilįgsta daigus, želmenis *užtvėrusiai tvorai*, taip atšilusi ir daigus, želmenis *paleidusi* žemė prilįgsta atidarytai daržinei (kuri juk irgi tam tikras *aptvaras*, savotiškas žolės *tvartas*). Apie pavasarį sužėlusią ganyklą, taigi apie ganykloje sužėlusią žolę lietuvių pasakoma: *Atdarė Dievas savo daržinę* (Gargždai,

20 LKL I: 335.

21 Vyšniauskaitė 1999: 38–39.

22 Balys 1986: 30, Nr. 484; 59, Nr. 959.

23 SbAED: 368.

24 Сержпутоўскі 1998: 88, Nr. 664.

25 Razauskas 2023: 29.

Klaipėdos r.)²⁶; *Nuo Jurgio Dievas daržinę atidaro* (Ignalina; Linkmenys, Ignalinos r.)²⁷. Prisiminkime Joną Balį apie gyvulių išginimą²⁸: „Šv. Jurgis laikomas gyvulių globėjas. Pavasarį prašo jo, kad atidarytų daržines, kad gyvuliai greičiau išeitų ant žolės.“²⁹

Taigi ir pačią žemę pavasarį būtina „atidaryti“, esmiškai iš-*tverti*. Užtat pasakoma ir tiesiai šviesiai: *Jurgis atveria žemę*³⁰.

O kad jau žemė prilygsta tvorai, aptvarui, daržinei, tai prieš ją pavasarį atidarant, atveriant, tenka „atrakinti“ – išvaryti, paleisti pašalą. Pavyzdžiui, Gudijos lietuvių būdavo šuktelima: *Jurgi, atrakink žemyną, palaiduok žolyną* (Armoniškės, Varanavo r., Gudija)³¹.

Ir vėlgi turime tą patį paralelizmą tarp paleistos dygti, augti žolės ir paleisto lietus vandens (lietaus, rasos). Pirmiausia – Jurginių dainose, kaip štai Dieveniškėse (Šalčininkų r.) užrašytoje (čia ir toliau praleidžiant pakartojimus):

*Tu, Jurgeli, tu gražiasai,
Tu, Jurgeli, tu mielasai,
Atrakinki tu žemelę,
Atrakinki gi tu dangų
Ir pašildyk tu saulelę,
Kad palytų šiltas lietus,
Kad pažaliuotų žolėlė...³²*

Variantas iš Gervėčių:

*Jurgi, tėvas šaukia:
Jurgi, paduok raktus,
Žemelį atrakintie,
Kad žolalė užaugtų.
Jurgi, paduok raktus,
Žemelį atrakintie,
Kad lietulis palytų,
Kad rasalė iškristų...³³*

Beje, pasak lietuvių priežodžio, *Gera rasa – pusė lytaus*³⁴. Polesėje apie lietų pasakoma: *Святу рóсу пустил (Бог)* „Šventą rasą paleido (Dievas)“; *...коло таго калоца просят Бога, шоб̄ святу росу пустил* „prie to šaltinio prašo Dievą, kad

šventą rasą paleistų“³⁵. Taigi lietus ir rasa – abu mena *pasiliejimą*, abu Jurgis *paleidžia lietus*. Dėl to dar pavyzdėlis:

*Jurgi, šildai žemi,
Jurgi, palaidz rasų,
Jurgi, palaidz žalį...³⁶*

Ir dar:

*Jurja, geras vakaras!
Jurja, paimk raktus,
Jurja atrakin(k) žemi
Jurja, išlaidz' žalalį,
Jurja, žalalį šilkinį,
Jurja, rasalį meduotų.³⁷*

Kadangi paleistas lietus, pasiliejęs, tekants vanduo yra gyvas, gyvasis³⁸, tai suprantama ir gausybė liaudies papročių (į kuriuos čia nėra nei galimybės, nei reikalo leisti), įvairiais atžvilgiais pabrėžiančių gaivinamąsias bei sveikatinamąsias rasos galias. Trumpai tik pridurtina, jog ir alchemijoje rasa atstojo gyvąjį, gyvybės vandenį (*aqua vitae, aqua permanens*), sielą gaivinantį išminties vandenį (*aqua sapientiae*), ir pati (būsimo) žmogaus siela, iš dangaus nusileidžianti žemėn, prilygo rasai, pavadintai „dieviškuoju vandeniu“ (*aqua divina*)³⁹. Pastaruoju atžvilgiu alchemikai, matyt, sekė gnostikais, kuriems siela irgi prilygo dangiškaikai rasai⁴⁰. O žydų tradicijoje, tiek Kabiloje, tiek jau Senajame Testamente, savo rasa Dievas prikeliantis mirusiuosius (Iz 26.19) ir suteiksiantis amžinąjį gyvenimą (Ps 133.3)⁴¹.

Jonas Balys pateikė dar vieną dainos variantą, kuriame pati rasa tiesiog *paliejama*:

*Jurgi, geras vakaras!
Jurgi, augink žolę!
Jurgi, geras vakaras!
Jurgi, paliej' rasą!*

Ir pridūrė: „Tačiau tokių *jurginių* [dainų] lietuviškai nedaug tebuvę giedama [...], ir čia yra aiškus skolinys iš slavų.“⁴²

26 LKŽ II: 292; Gimbutienė 2002: 85; Jasiūnaitė 2010: 33.

27 LTs V: 379, Nr. 5273; VMVČ: 524; Jasiūnaitė 2010: 33.

28 Razauskas 2026: 20.

29 Balys 1993: 165, Nr. 40.

30 VMVČ: 524.

31 LKŽ VII: 27; VMVČ: 524.

32 Vyšniauskaitė 1999: 61–62; plg. Kudirka 1997: 14; Laurinkienė 1990: 176. Apie atrakintą dangų – netrukus.

33 Gervėčiai 1989: 388–389, Nr. 7; Kudirka 1997: 13.

34 LtvŽ: 318, Nr. 394.

35 ВЭС: 356, 874.

36 Balys 1993: 163, Nr. 37.c; 2000: 148; Kudirka 1997: 14–15; Laurinkienė 1996: 198; plg. LTs I: 237, Nr. 246.

37 Laurinkienė 1996: 197; Balys 1938: 132, Nr. 343; 1993: 163, Nr. 37.a; plg. LTs I: 236, Nr. 245; DzM: 207, Nr. 131. Daina Lietuvoje dainuota ir gudiškai (Ūsaitytė 1998: 116, čia ir daugiau pavyzdžių).

38 Razauskas 2014: 11–14.

39 Jung 1977: 19; 1985: 281–282, 287.

40 Jonas 2001: 169.

41 Onians 2000: 287–288.

42 Balys 1948 II: 126; plg. 1986: 204; 1993: 164, Nr. 37.d ir toliau.

Bet mums dabar svarbiausi patys vaizdiniai, kuo sklandžiausiai įsitenkantys į bendrą *pasi-lie-jimo, laisvės* (ir *iš-tvėrimo*) paveikslą. Kaip kad ir atitinkamose gudų dainose, pavyzdžiui, užrašytoje Rytų Lietuvoje (ir šiek tiek surusintoje):

*Юрья, добры вечар,
Юрья, подай ключи,
Юрья, которыя,
Юрья, землевые.
Юрья, дамкни землю,
Юрья, пусти росу.*

Jurja, geras vakaras,
Jurja, duok raktus,
Jurja, katruos,
Jurja, žemės,
Jurja, atrakink žemę,
Jurja, paleisk rasą.⁴³

Ir kitose:

*А Юрью, мой Юрью!
Подай Петру ключи
Зямлю одомкнуци,
Траву выпусцици,
Статок накормици.*⁴⁴

O Jurjau, mano Jurjau!
Paduok Petru raktus
Žemei atrakinti,
Žolei išleisti,
Gyvulius pamaitinti.

Pastarojoje dainoje pažymėtina Jurgio sąsaja su „dangaus raktininku“ šv. Petru, kurią galima pastebėti ir toliau.

*Святы Юри, боски ключник!
Да идзи ў поле, да ў чистоя,
Одомкни зямлю, пусци росу,
Пусци росу на гэту вясну,
Да ў мокраю, да ў цеплаю,
На гэтом свет, на ўсяки цвет,
На люд вяселы, на урожай.*⁴⁵

Šventas Juri, Dievo raktininke,
Eik į lauką, į tyrąjį,
Atrakink žemę, paleisk rasą,
Paleisk rasą ant šio pavasario,
Tą drėgnąją, tą šiltąją,
Ant šio pasaulio, ant visokių žiedų,
Ant linksmų žmonių, ant derliaus.

43 Ūsaitytė 1998: 116.

44 Афанасьев 1995 II: 206.

45 Шейн 1874: 89, 517–518, Nr. 142.

*Святы Юрья Божжи посол,
Божжи посол до Бога пошоў,
Одомкнуў зямлю сырусенькую,
Пусциў росу цяплюсенькую...*⁴⁶

Šventas Jurja, Dievo pasiuntinys,
Dievo pasiuntinys pas Dievą nuėjo,
Atrakino žemę drėgniausiąją,
Paleido rasą šilčiausiąją...

*Святой Юрья з цеплой росой,
З цеплой росой, з зяленой травой,
З зяленой травой, з золотым ключом,
З золотым ключом зямлю одмыкашць,
Зямлю одмыкашць, росу пускашць.*⁴⁷

Šventas Jurja su šilta rasa,
Su šilta rasa, su žalia žole,
Su žalia žole, su aukso raktu,
Su aukso raktu žemę atrakina,
Žemę atrakina, rasą paleidžia.

*Зашумели речки, леды поплыли,
Юрья, Юрья, леды поплыли.
Зачернела землица, бо поарали,
Юрья, Юрья, бо поарали,
Зазеленела бероза, бо попукаласе,
Юрья, Юрья, бо попукаласе.*⁴⁸

Sušniokštė upės, ledai išplaukė,
Jurja, Jurja, ledai išplaukė.
Pajuodavo žemelė, nes suarta,
Jurja, Jurja, nes suarta.
Pažaliavo beržas, nes apspurgo,
Jurja, Jurja, nes apspurgo.

Panašiai Pavlas Čiubinskis pasakojo apie ukrainiečius: „Per Jurgines dar prieš tekant saulei išgena gyvulius *na юрьеву росу* ‘ant Jurgio rasoš’, nes Jurgis Dievo jam duotu raktu atrakinąs žemę ir liepiąs jai veisti augalus, dėl ko gyvuliai, padėję žolės su Jurgio rasa, įtunka ir sustiprėja. Vienoje dainoje iš Volynės Jurgiui (*Урай*) priskiriamas dangaus atidarymas:

*Та Урай матку кличе:
– Та подай, матко, ключа
Одімкнути небо,
Випустыты росу...*⁴⁹

46 Шейн 1887: 141, Nr. 137.

47 Шейн 1887: 154, Nr. 148.

48 Шейн 1874: 124, Nr. 176. Pastarųjų laikų gudų tautosakos rinkiniuose panašių pavydžių gausu; jie dažnai minimi, nagrinėjami, pvz., Успенский 1982: 38; СД I: 497; МБ: 535–537 ir daug kur kitur.

49 ЧбнМИ III: 30–31.

Jurgis motulę šaukia:
– Paduok, motule, raktą
Dangui atrakinti,
Rasai paleisti...

Panašūs papročiai, vaizdiniai paplitę ir dainos dainuotos slavuose plačiai. Antai Moravijoje sekmadienį prieš Velykas dainuota:

*Smrtna neděle,
Kdes klíč poděla?
Dala sem ho, dala
Svatěmu Juři,
Aby nam otevořel
Do raja dveři,
Aby Juři vstal
Pole odmykal,
Aby tráva růstla,
Tráva zelená.⁵⁰*

Mirtinas sekmadieni,
kur raktą padėjai?
Daviau jį, daviau
Šventam Jurgiui,
Kad mums atidarytų
Į rojų duris,
Kad Jurgis imtų
Lauką atrakintų,
Kad žolė augtų,
Žolė žalia.

Pranė Stukėnaitė-Decikienė (būsimoji Dundulienė) tarpukariu, apimta feministinio įkvėpimo, vietoj Jurgio buvo išlaužusi (matyt, iš Jurginių šventės pavadinimo) moteriškos giminės Jurginė: „Tuo metu dainuojamos yra Jurginių dainos, kuriose prašo Jurginė, kad atvertų žemę, išleistų šilkinę žolę. Atrakinti žemę Jurginė turinti aukso raktais.“⁵¹ Tačiau tikroje tradicijoje nieko panašaus nepasitaikė užtikti.

Turint omenyje kita proga aptartą varlės mirtinę savybę praryti ir taip sustabdyti tekantį vandenį⁵², galima atitinkamai suprasti ir Mažojoje Lietuvoje užrašytą prietikį, esą *Jurgio dienoje jų pons joms nasrus atrakin*⁵³.

ATRAKINTAS DANGUS

Žiemą žemė „užrakinta“ – užšalusi, užkietėjusi į akmenį, į uolą, todėl pavasarį Jurgio prašoma ją „atrankinti“ ir *paleisti lietus* rasą ir žolę. Tačiau dangus – irgi uola⁵⁴, juolab žiemą gal irgi užšalęs, todėl dangų irgi prašoma „atrankinti“ ir *paleisti lietus*, kaip kad ką tik jau buvo užsiminta. Dabar kaip tik atkreipkime į tai dėmesį:

*Tu, Jurgeli, tu gražiasai,
Tu, Jurgeli, tu mielasai,
Atrakinki tu žemelę,
Atrakinki gi tu dangų
Ir pašildyk tu saulelę,
Kad palytų šiltas lietus,
Kad pažaliuotų žolelė...⁵⁵*

Suprantama, kad lietaus laukti verčiau iš atrakinto dangaus, o ne iš atrakintos žemės. Todėl dangų atrakinti Jurgio prašoma nesyk. Štai dvi atitinkamų dainų ištraukos:

*Tu Jurgeli, tu patrone,
Atverki tu dungelį,
Pasiųsk mum lietulį.
(LTR 2919/77)*

*Tu Jurgeli, tu mielasai gi,
Atrakinkie dungų gi tu
Ir pajudinkie kmorelę [debesėlį],
Kad palytų šiltas lietus,
Kad pažaliuot gi žolela.
(LTR 2919/78)*

Taigi, pasak dainas pateikusios Jurgitos Ūsai-tytės: „Jurgis turi ir dangaus raktus. Tikėjimai aiškina, kad per anksti pradėjus žemės darbus, t. y. dar žemei neatsivėrus, *Jurgis raktais nezvanins ir neatrakins dangaus ir nebus lietaus* (LTR 2919/80). [Rusijoje] Penzos gubernijos valstiečiai tikėjo, kad Jurijui (Jegorijui) buvo duoti dangaus raktai. Jais Jurijus atrakina dangų <...>. Tai rodo, kad lietaus paleidimas, dangaus atrakinimas buvo svarbus Jurginių apeigų akcentas. Antra vertus, tikėta, kad dangų galima ir užrakinti (priešingas reiškinys dangaus atrakinimui). Kai ilgai nelydavo, laikėsi sausra, manyta, jog dangus užrakintas.“⁵⁶

50 CD I: 497.

51 Stukėnaitė-Decikienė 1940: 300.

52 Razauskas 2024d: 26–28.

53 Balys 1937: 62, Nr. 417; LtvŽ: 349, Nr. 608.

54 Razauskas 2024c: ištaisai, ypač 52–55.

55 Vyšniauskaitė 1999: 61–62; plg. Kudirka 1997: 14; Laurinkienė 1990: 176.

56 Ūsaiytė 1998: 116–117; žr. Dieveniškės 1968: 264.

Čia prisimintina ir minėtoji ukrainiečių Jurginių daina:

*Та Урай матку кличе:
– Та подай, матко, ключа
Одімкнути небо,
Випустити росу...⁵⁷*

Jurgis motulę šaukia:
– Paduok, motule, raktą
Dangui atrakinti,
Rasai paleisti...

Taip pat moravų dainos eilutės „Kad mums atidarytų / Į rojų duris“⁵⁸.

Ir kaip dangiškąją uolą, dangaus uolas skaldo Perkūnas⁵⁹, taip pavasarį per Jurgines atrakinamas dangus – tai pirmoji perkūnija: „Tikėjimuose, siejamuose su Jurginių apeigomis, pabrėžiamas pirmojo griaustinio vaidmuo. Plg.: *Pirmokart kap ažu-griaudžia prieš Jurgį, tai sako: jaugi Jurgis savo sano vardonės atrakino dungų – ažu-griaudė. Gera bus vasara* (LTR 2919/80).⁶⁰

Dieveniškėse (Eišiškių r.), kur užrašytas pastarasis pavyzdys, frazeologizmas *dangų atrakinti* tiesiog reiškė ‘griausti perkūnijai’, ir apie pirmąją perkūniją pavasarį būdavo sakoma: *Šiūmet Jurgis anksci dungų atrakino*⁶¹.

Perkūnas iš esmės ir žemę „atrakina“, kaip kad galima suprasti iš P. Stukėnaitės-Decikienės sakinio apie Vilniaus krašto atitinkamus papročius 1940 m.: „Šiek tiek atšilus žemei, sodiečiai laukia pirmo perkūno trenksmo, kuris, pasak jų, turįs sujudinti žemę, kad pradėtų leisti žolę, augalus ir pan.“⁶²

Vadinasi, krikščioniškasis šv. Jurgis šiuo atžvilgiu eina Perkūno pareigas – atstoja Perkūną. Ir, sprendžiant iš minėtų vaizdinių, mūsų tai nebeturį stebinti, juolab kad Perkūnas iš tikrųjų ir gyvulius pavasarį išgena iš tvartų, kaip kad vedose – žaibasvaidis Indra.

Nijolė Laurinkienė patikina:

Tarp šv. Jurgio ir Perkūno galima išvelgti tam tikrų analogijų, visų pirma jų atliekamų funkcijų aspektu. Šios analogijos ypač gerai atsiskleidžia gretinant Jurgines su pirmąja perkūnija. Tai jau buvo pastebėjęs A. J. Greimas. Pirmo-

sios perkūnijos laikas nėra pastovus: ji paprastai nugriaudėja pavasarį. Tačiau galima teigti, kad Jurginių metas – balandžio 23 – yra ir būdingas pirmojo griaustinio laikotarpis. Tiek pirmoji perkūnija, tiek Jurginės reiškė pavasario pradžią. Iki Jurginių, kaip ir iki pirmosios perkūnijos, nebūdavo dirbami žemės ūkio darbai. Jurginės laikomos žemdirbių naujaisiais metais. <...> Jei pirmą kartą sugriaudęs Perkūnas sujudina, sutranko, supurto žemę (LTR 761/5; 763/50; 1032/124), tai šv. Jurgis, kaip sakoma Jurginių dainose, atrakina ir sušildo žemę, išleidžia žolę, rasą.⁶³

Tarp Jurginių ir pavasarinės perkūnijos yra ir daugiau panašumų. Per Jurgines, kaip ir po pirmojo griaustinio, pirmąkart į ganyklas būdavo išvaromi gyvuliai.⁶⁴

Be to, ir tiesiog „šv. Jurgiu kartais pavadinamas Perkūnas: *Griaustinio trenksmas kyla dėl ratų dundėjimo, kuris susidaro Perkūnui važinėjant po dangų. Vaikams sako, kad važinėjęs šventas Jurgis po dangų* (LTR 832/146). *Perkūnas yra šv. Jurgio su ratais važinėjimas po dangų, kibirkštys iš po ratų – žaibas* (LTR 1144/1)⁶⁵. Dar: *Seniau tvartuose laikydavo pakabintą šv. Jurgio paveikslą. Jis apsaugodavęs nuo perkūnijos*⁶⁶.

Gudijoje abiejų tapatumą XIX a. pabaigoje yra paliudijęs (rusiškai) Mikalojus Nikifarouskis: „*Пярун* ‘Perunas’ yra ne kas kita kaip šūvis, kuriuo šv. Jurijus [Jurgis] nutrenkia velnius.“⁶⁷

Boriso Uspenskio manymu, atitinkamai Rusijoje: „Šv. Jurgio sutapatinimas su griaustinio dievu, matyt, sąlygojo ir Jurginių sąsają su pirmosios perkūnijos diena; plg. per Jurgines atrakinamo dangaus vaizdinius.“⁶⁸ Taip pat B. Uspenskis pažymėjo senojo Peruno kulto vietų paplitimą sutampant su vėlesniu krikščioniškojo šv. Jurgio kulto vietų paplitimu, o šv. Jurgio ikonografiją atitinkant Peruno įvaizdį⁶⁹. Panašiai kituose slavų kraštuose, kaip antai Makedonijoje, kur šv. Jurgis įsivaizduotas raitas jojās per dangų (drauge su kitu Peruno pakaitalu – archangelu Mykolu), ir nuo to griaudžiąs perkūnas⁷⁰. Dėl to jau XIX a. Aleksandras Afanasjevas nedvejodamas apibendrino:

63 Laurinkienė 1996: 196; žr. užsimintą A. J. Greimą 1990: 453–458, kurį dar prisiminsime vėliau.

64 Laurinkienė 1996: 201.

65 Laurinkienė 1996: 195 (dar dėl Jurgio ir Perkūno tapatybės žr. 48, Nr. 29, ir 59); plg. Balys 1998: 58, Nr. 539.

66 Balys 1993: 160, Nr. 5.a.

67 Никифоровский 1897: 212, Nr. 1647.

68 Успенский 1982: 146.

69 Успенский 1982: 32, 34.

70 СД I: 498.

57 ЧБНМИ III: 30–31.

58 СД I: 497.

59 Razauskas 2024c: 48–50, 54–55.

60 Ūsaitytė 1998: 117; vidinę citatą plg. Dieveniškės 1968: 199.

61 Dieveniškės 1968: 199.

62 Stukėnaitė-Decikienė 1940: 299.

„Šv. Jurgis liaudies papročiuose yra užėmęs pagoniškojo griausmininko vietą“; kitaip tariant, į šv. Jurgį (Jegorijų Narsųjį) „tapo perkelti senieji vaizdiniai apie Peruną“⁷¹.

ARIMAS

Vienoje iš pateiktų gudų Jurginių dainų buvo eilutės: *Зачернела землица, бо поарали, Юрья, Юрья, бо поарали* „Pajuodavo žemelė, nes su arta, Jurja, Jurja, nes suarta“⁷². Užuomina į arimą čia neatsitiktinė, nes arimas – irgi žemės „atidarymas“, ir išties arti pradėti pavasarį dera per Jurgines ar bent nuo Jurginių.

Lietuvių pavasarinėje dainoje iš Veliuonos apylinkių, be kita ko, sakoma: *Artojai žagreles, / O piemens trūbeles, / Audėjėlės staklužėles / Taisytis pradeju. // Šventis Juras atėju, / Laukus art pradėju*⁷³. Balys Buračas primena atitinkamą priežodį: „Po Šv. Kazimiero, sako, varna rėkia: *Ausk, ausk!* O po Jurginių: *Ark, ark!*“; arba: „Sakoma, kad nuo Švento Kazimiero varnos rėkia: *Ausk, ausk, ausk*, o nuo Jurginių: *Ark, ark, ark*“⁷⁴.

Gervėčių apylinkėse, pasak P. Dundulienės, „Iš senų senovės buvo išlikęs paprotys pirmąją vagą išvaryti Jurginių išvakarėse“; be to: „Paprastai artoją išlydėdavo, o paskui grįžusį pasitikdavo su vandeniu, stengdamiesi jį aplieti, kad vasarą užtektų lietaus.“⁷⁵ Jau XX a. viduryje tai yra pažymėjęs Jonas Balys: „Visoje Lietuvoje plačiai tebėra žinomas artojo laistymo paprotys, kuris pridera prie labiausiai paplitusių žemdirbių tautų tarpe derliaus apeigų. Pas mus pirmąkart iš lauko grįžusį artoją šeimininkė turi aplieti vandeniu. <...> Artojo vandeniu apliejimas įvairiai yra aiškinamas. Seniausia ir pirmąkart šio laistymo prasmė, dažniausiai nusakoma ir pas mus, yra ta, kad javams lietaus netrūktų, kad būtų drėgna, sultinga žemė ir pasėliai neišdžiūtų, javai iš dirvos griūtų (dideli užaugtų).“⁷⁶

Taigi, kaip piemu, grįžęs iš pirmosios ganiavos, taip ir artojas, grįžęs iš pirmojo arimo, apliejamas vandeniu, šitai nejučia prisidedant prie visuotinio „pavasarinio pasiliejiimo“.

Tiesa, dėl arimo esama tam tikrų išlygų, susijusių su šv. Jurgio kaip gyvulių, ypač arklių globėjo samprata, pavyzdžiui: *Šv. Jurgis su arkliais*

71 Афанасьев 1995 II: 132; III: 243.

72 Шейн 1874: 124, Nr. 176.

73 LLD XV: 478, Nr. 394.5–6.

74 Buračas 1993: 15, 18.

75 Gervėčiai 1989: 83–84.

76 Balys 1948 II: 142.

negalima dirbti, nes arkliai nesiseks (Grinkiškis); *Per šv. Jurgį negalima arti lauko arkliais ar kuo kitu, reikia jiems duoti pailsėti* (Papilė); *Šv. Jurgio dieną negalima žemės dirbti (arti, akėti) – nesiseks arkliai; Per šv. Jurgį žemės nejudink, nes gyvuliai nesiseks* (Jieznas) ir t. t.⁷⁷ Tačiau šis draudimas, siejamas tik su Jurginėmis, regis, tėra antrinis, vėlyvesnis (kaip ir pati Jurgio – gyvulių globėjo samprata) ir, šiaip ar taip, nesunkiai apeinamas, pradedant arti „nuo“ Jurginių arba pirmąjį arimą perkeltiant į Jurginių išvakarės.

Esama ir tokio draudimo, vienąsyk užrašyto Seirijuose: *Tą dieną stengiamasi nedirbti tų ūkio darbų, kurie yra surišti su žeme, kaip tai: arti, sėti, akėti, žemę kasti ir kt.*⁷⁸ Vis dėlto, atsižvelgiant į visuotinę „atidarymą“ (tvartų, dangaus ir būtent žemės), toks draudimas atrodo dirbtinis ir veikiausiai kilęs iš perdėto pieteto paties šv. Jurgio atžvilgiu, paliekant teisę šį veiksma atlikti jam vienam.

Juolab kad ir sakoma, jog per savo dieną „šventas Jurgis, jodinėdamas ant balto žirgo, laimina laukų derlių“⁷⁹. Žemdirbystę pabrėžia ir tai, jog „dar mūsų šimtmečio [XX a.] pirmaisiais dešimtmečiais tai vienur, tai kitur per Jurgines apvaikščiodavo javų laukus. Rokiškio r. Obelių apyl. 5-ojo dešimtmečio pradžioje žemdirbiai eidavo sveikinti žiemkenčių, jiems nusilenkdavo, pabučiuodavo, sukalbėdavo poterius“⁸⁰ ir t. t.

Šiaip ar taip, žemdirbystę, žemės dirbimą, arimą tiesiogiai mena pats Jurgio vardas. Lietuviškas *Jūrgis* (var. *Jūras, Jūris* ir pan.) per sen. rusų *Jurgv, Jurgij* arba vok. tarm. *Jürge, Jürges, Jörge, Jörg* yra kilęs iš sulotyninto graikiškos kilmės asmenvardžio *Geōrgius* (plg. *geōrgica* ‘žemdirbystė’), o šis galiausiai – iš graikų sudurtinio žodžio *γε-ωργός* ‘žem-dirbys, žemės artojas’ (plg. *γε-ωργία, γε-ωργική* ‘žem-dirbystė’).⁸¹

Mums itin reikšminga tai, kad *Γεωργός* – vienas iš daugybės Dzeuso epitetų⁸². O graikų Dzeusas – žinomas baltų Dievo atitinkmuo. Todėl nėra visai nepagrįsti tokie Marijos Gimbutienės teiginiai: „Šventas Jurgis labai aiškiai pakeitė Dievo pavasarinį pavidalą“, ir „prieš 300 metų buvo kartu kreipiamasi ir į Dievą, ir į Jurgį“⁸³.

77 Balys 1993: 161, Nr. 13–16.

78 Balys 1993: 161, Nr. 25; žr. Kudirka 1997: 22.

79 Buračas 1993: 239; žr. Kudirka 1997: 22.

80 Kudirka 1997: 10.

81 LVKŽ: 185; Salys 1983: 83; LoLKŽ: 355; ДГРС: 321 ir kt. Vardas buvo aiškiai suvokiamas ir viduramžiais, plintant šventojo kultui, žr. Voranginietis 2008 I: 397, 742, išn. 877.

82 Eliade 1974: 78; ER: 5994.

83 Gimbutienė 2002: 88, 92 (plg. 80).

Berniukas, gimęs švento Jurgio dieną, balandžio 23, iki XX a. Lietuvoje buvo laikomas jaunu dievaičiu ir buvo visos bendruomenės mylimas, puošiamas, tarytum pavasario saulės kūdikis. Švenčių metu toks berniukas buvo atvedamas nuogas į sodus, sprogstant pumpurams. Jam buvo nešamos dovanos ir jį vedžiodavo aplink sodą ir aplink laukus, kad grūdai derėtų. Šitokie papročiai – aiški ikirikščioniško pavasarinio Dievo reminiscencija. Krikščioniškais laikais jo šventė sutapo su Šv. Jurgio diena, o Jurgis perėmė Dievo funkcijas.⁸⁴

Kita vertus: „Graikų Dzeusas, kuriame susijungė Perkūno ir Dievo ypatybės, yra žymiai smarkesnis už baltiškąjį Dievą, iš tikrųjų jis panašesnis į Perkūną.“⁸⁵ Todėl Dzeusas Georgas gal veikia atitiktų „Perkūną artoją“. Juolab kad perkūnijos dievo sąsaja su žemės dirbimu, arimu – ištis archajiška ir visuotinė.

Šiaurės Amerikos irokėzų griaustinio dievas, „debesimis važinėjantis po dangų, skaldantis medžius miške, svaidantis akmenis į savo priešus, sutelkiantis debesis ir paliejantis ant žemės šiltą lietų, visai deramai buvo pasirinktas žemdirbystės globėju. Jam buvo meldžiamasi sėjant ir pjauvant. Indėnai, laikantys save jo vaikais, vadino jį seniu. Įdomu užtikti tą pačią idėją išrutuliotą Brazilijos [indėnų] genčių dievo Tupano atveju. Griausmą ir žaibą jie vadina Tupanu ir manosi esą jam dėkingi už plūgo ir žemdirbystės išradimą, dėl to laikydami jį dievu. Gvaranių dangaus senis Tamojis, nors dangaus dievas, ne mažiau gerbtas ir kaip dieviškasis žemdirbystės globėjas“⁸⁶. Senovės Šumerio dangiškojo dievo Enlilio sūnus Ninurta tuo pat metu „buvo arimo ir žaibų dievas“⁸⁷. Senovės indų „Rigvedoje“ žaibas-vaids Indra kartą (VIII.21.3) maldoje kviečiamas šauksmininko linksniu *asvapate gópata úrvarápate* „ašviapati (arkliapati), karvėpati (arba jaučiapati), dirvopati!“ Taigi jis ne tik gyvulių (kuriuos paleidžia, išgena iš aptvarų), bet ir ariamos dirvos (*úrvarā*) *patis* '(vieš)patis, šeimnininkas’.

Rusijoje manyta, kad árti ateina laikas tada, kai „griaustinis užgriaudžia, vieversys užgieda ir vandens varlės pradeda kvarksėti“⁸⁸. Gudijoje pradėti árti patariama ketvirtadienį⁸⁹ – Perkūno dieną. Tas pats Latvijoje: *Pavasari pirmo reiz*

jāiziet art ceturdien, jo tad labāk viss izdodas „Pavasari pirmą kartą reikia eiti árti ketvirtadienį, nes tada geriau viskas sekasi“⁹⁰.

Lietuvoje būdavo patariama: *Neik arti tol, kol žemė dar neužgriausta, nes tokiame arime niekas neauga* (Tauragnai)⁹¹. Be to: *Perkūno sudaužyto medžio skeveldras vartoja žagrėms, darydavo noragą ir ardavo žemę. Sakydavo, kad dirvoj usnių nebus*⁹². *Seniau iš to medžio [perkūno trenkto] buvo daromas žagrei noragas* (Nemakščiai, Raseiniai); *Ariant šėlstantiems jaučiams nuraminti reikia Perkūno sudaužyto medžio skeveldrų užkišti už jungo* (Marijampolė)⁹³. Kartais palyginama: *Arimas – kaip perkūno perlėkta* (Kupiškis)⁹⁴. *Perkūną* čia, beje, galima būtų rašyti ir didžiąja raide.

Vladimiras Toporovas ši Perkūno ryši su ariama, ypač pavasarį pirmąsyk ariama žeme apibendrina taip: „Dangiškieji žaibai, apvaisindami Motiną Žemę, tranko, čaižo ją ir taip išpureną dirvą“, savo ruožtu žmogaus „sueities [su žeme] rykai plūgas, arklas, akėčios, noragas – tai savotiški žemiškieji žaibai.“⁹⁵ Viena lietuvių mįslė šią V. Toporovo išvalgą tiesiogiai patvirtina – žaibą užmena per arklą: *Dundulys kalnas, geležinis arklas, kai sužvinga, toli girdis = Dangus, žaibas ir griausmas*⁹⁶. Dangus *dundulys* čia dargi papildomai mena Perkūną *Dundulį*.

DVASINĖ ORĖ

Kas be ko, niekada nedera pamiršti nagrinėjamų vaizdinių perkeltinės, dvasinės prasmės. Gal ne visai laiku ir vietoj, bet pateiksiu kelis pavyzdžius. Senovės iranėnų „Avestoje“ („Videvdatas“ III.30–31) Zaratuštra klausia Viešpatį Ahurą Mazdą: „Kas yra mazdeizmo tikybos esmė?“ O tasai jam atsako: „Uoliai dirbama žemė. Kas dirba žemę ir sėja, tas dirba Darną (*arta*).“⁹⁷ Drauge verta turėti omenyje, kad „Avestoje“ tikyba, tikėjimą žymėjo žodis *daēnā* (iranėnų prokalbėje **dainā*), atitinkantis lie. *daina*⁹⁸. O štai senovės indų „Rigvedos“ (X.101.4) ir tas pats „Atharvavedos“

84 Gimbutienė 2002: 90; plg. Kudirka 1997: 28.

85 Gimbutienė 2002: 86.

86 Тайлор 1989: 422–423.

87 Belickis 1972: 203.

88 Агапкина 1996: 218.

89 Сержпутоўскі 1998: 124, Nr. 1044.

90 ŠmLTT: 65, Nr. 998, panašiai Nr. 999.

91 Balys 1986: 1, Nr. 2; plg. 212.

92 Balys 1998: 73, Nr. 823, panašiai ištisai Nr. 821–825.

93 Balys 1998: 74, Nr. 833.c, 837.

94 LKŽ IX: 833.

95 Топоров 2000: 266.

96 LTs V: 450, Nr. 5355; GrgLLM: 10, Nr. 6; KnsLM: 112, T 124.K1.

97 Remiantis keturiais skirtingais rusiškais vertimais – Авестра 1998: 19, 90, 94 ir iš dalies 95.

98 Plačiau apie tai Razauskas 2016: (184–)197–199.

(III.17.1) sakinys *sīrā yuñjanti kavāyaḥ* „ariamuo-
sius jaučius jungia poetai“ arimui prilygina po-
eto, šventų giesmių kūrėjo darbą⁹⁹. Ir tai viena
iš vadinamosios jogos sąvokos ištakų (skr. vyr. g.
yoga ‘jungas’ yra veiksmazodžio vns. *yuñjati*, dgs.
yuñjanti ‘jungia’ šaknies ir etimologiškai atitinka
lie. *jungas, jungti*).

Budizmo šaltiniuose pasakojama, jog kar-
tą elgetaudamas Gotama Buda sutikęs žemdirbį,
kuris jam pasakęs: „Aš ariu, sėju, todėl paskui ir
valgau. Ir tu, atsiskyrėli, pirma ark, sėk, tai paskui
ir valgysi.“ Buda atsakė taip ir daręs, o žemdir-
bys tik pakraipė galvą: „Kad nematyti Gotamos
nei jungo, nei plūgo, nei norago, nei jaučių.“ Į tai
Buda atsakęs eilėmis:

Tikėjimas – sėkla, kantrybė – lietus,
Išmintis – mano jungas ir plūgas,
Kuklumas – gražulas, protas – pakinktai,
Budrumas – mano noragas ir akstinas.
.....
Šitaip aš savo arimą ariu.
Jo vaisiai – nemirtingumas.
Kas tokį arimą išars,
Išsivaduos iš visų kančių.¹⁰⁰

Panašaus pasakojimo esama ir apie garsųjį
XI–XII a. Tibeto atsiskyrėlį Milarepą: „Nepai-
sant uolumo, Milarepai nesiseka pasiekti vidinės
ugnies jogos rezultatų. Štai vieną naktį jis sap-
nuoja, jog aria labai kietą dirvą [= *uolą* reikšme
‘kieta, suakmenėjusi žemė’] ir negali jos suarti.
Jau nori liautis, bet danguje pasirodo Mokytojas
ir ragina jį dar labiau stengtis. Paskui ima vesti
jaučius... Laukas suariamas gana lengvai ir duoda
gausų derlių. Milarepa atsibunda patenkintas ir
gieda sapno simbolių išaiškinimo giesmę:

.....
Karštos maldos griaustinis griaudė.
Natūralaus palaiminimo lietūs lijo.
Prie jungo jaučių –
nedvilypės sąmonės [ir] proto
pririšau aš išminties, metodo plūgą.
Žmogus, įkūnijantis neturėjimą
klaidingų vaizdinių,
plūgo rankeną laikydamas –
atidumą, ragindamas jaučius didžio
uolumo botagu,
trupino penkių aistrų
nuodų grumstus,
lauk vertė akmenis

99 Žr. Гринцер 1998: 66; Atharvaveda 1905: 115 ir kt.

100 Thomas 2000: 117; plg. Hahn 2003 II: 137.

charakterio ydų
ir nuoširdžiai ravėjo piktžoles
blogybių mažesnių...
.....
Taip aiškinu aš savo sapną.¹⁰¹

XIX–XX a. pradžios hindų vedantos religinis
didžiūnas Svamis Vivekananda šia metafora nu-
sakė vidines sąlygas, kuriomis iš mokytojo moki-
niui gali būti perduotas dvasinis postūmis: „Kad
šis postūmis būtų perduotas, visų pirma, toji siela,
iš kurios jis kyla, turi būti pajėgi jį kitam perduo-
ti. Antra, tasai, kuriam jis perduodamas, irgi turi
būti tinkamas jį priimti. Tiek sėkla turi būti gyva,
tiek dirva turi būti deramai išarta, ir kai abi šios
sąlygos išpildytos, tampa įmanomas nuostabus
dvasinis augimas.“¹⁰²

XX a. indų dvasinis veikėjas Šriramas Šar-
ma tą pačią metaforą pasitelkė pasakodamas apie
savo „dvasinio jungo“ (jogos) pradžią. Jo žodžiais,
„mano kūniškasis protas buvo visiškai pajungtas,
ir mano aukštesnysis Pats laimėjo lemtingą per-
galę. Protas visaip išsisukinėjo bei atidėliojo, it
jaunas jautukas, pirmąsyk pajungtas į plūgą.
Bet nesulaukė jokio palaikymo, nes žemdirbys už
plūgo (nubudusioji siela) buvo pasiryžęs žūtibūt jį
pažaboti. Galų gale protui neliko nieko kito, kaip
tik susitaikyti su jungu“¹⁰³.

Panašiai kinų daoistai alchemikai žmogaus
saulės rezginį (esmiškai „širdį“) prilygino žemei
ir sakė: „Ši žemė – tai tikroji eliksyro dirva (*chêng
tan t’ien*). Ši dirva turi būti suarta ir išdirbta įsi-
terpusios dvasios.“¹⁰⁴

Ananda Kumarasvamis primena mums žo-
džio *kultūra* kilmę iš lo. *cultura* ‘įdirbimas’ (plg.
agri-cultura ‘žem-dirbystė’): „Žemdirbystės sim-
bolika išliko mūsų žodyje *kultūra*. Kad užderėtų,
uolėta sielos dirva turi būti atidaryta, o tai
kastuvo ir prakaito reikalaujantis darbas.“¹⁰⁵ Pri-
durkime – ir arklo. Beje, *cultura* kartu turi ir re-
liginio garbinimo prasmę, kaip tos pačios šaknies
žodis *cultus* ‘religinis garbinimas, kultas’.

Tą pačią metaforą pasitelkė Mokytojas
Ekhartas, aiškindamas dvasinio darbo esmę – ug-
dyti savyje dieviškąją prigimtį: „Dievo sėkla yra
mumyse. Jei ji turėtų gerą, išmintingą ir darbš-
tų artoją, tuomet gražiai vešėtų ir augtų į Die-
vą, kuriam priklausau, ir vaisiai prilygtų Dievo

101 MTBA I: 32–33.

102 Vivekananda 1990: 197.

103 Sharma 2014: 168.

104 Rousselle 1960: 89.

105 Coomaraswamy 1997: 77, išn. 14.

prigimčiai. Iš kriaušės sėklos išauga kriaušė, iš riešuto – riešutmedis, iš Dievo sėklos – Dievas. Tačiau jei atsitinka taip, kad gera sėkla turi kvailą ir netikusį ar toją, tuomet auga piktžolės ir taip užgožia, nustelbia gerą sėklą, kad ji negauna šviesos ir negali sudygti.“¹⁰⁶

Iki šiol nėra dorai suprasti mūsų žodžiai *orùs*, *orùmas*, paprastai kilme siejami su daiktavardžiu *óras* ir bandomi kaip nors juo paaiškinti. Antai Algirdas Sabaliauskas stebisi: „Gana keistas mūsų *oro* giminaitis yra būdvardis *orùs* ‘iškilnus, solidus, didus, svarbus, reikšmingas’. Gal iš pradžią šis būdvardis reiškė ‘pilnas oro, pasipūtes’, gal ‘daug dėmesio kreipiantis į išorę?’“ (mat *oras* kartu mena *iš-orę*)¹⁰⁷. Betgi: „Pirminė lie. *óras* reikšmė buvo ‘arimas’.“¹⁰⁸ Atsižvelgiant į ką tik aptartą dvasinę arimo prasmę, ar tik nebūtų verta ir žodžius *orùs*, *orùmas* aiškinti ne antrine oro, o būtent pirmine arimo reikšme ir sieti tiesiog su žodžiais *orē* ‘arimas’, *orėti* ‘arėti, arti’¹⁰⁹. Iš tikrųjų orus yra tas, kuris „aria“, dirba vidinį dvasinį darbą, įsijungęs į „jungą“ (kaip dabar tūlas pasakytų, „praktikuoja jogą“). O prisipūsti oro tėra tuščia-viduris išdidumas, tuštybė, sutelkta vien į iš-orinį įspūdį, – tiesiog priešinga tikram orumui.

Taigi dangiškasis žemdirbystės globėjas, graikų – Dzeusas Georgas, lietuvių – Perkūnas (galbūt irgi su koku nors atitinkamu epitetu, pavyzdžiui, Pergrubis, apie kurį kitąsyk), žmogaus dvasioje pradėdamas pavasarį, savo žaibu „atidaro“ jo sielos „žemę“ ir pajungia žmogų į dvasinio darbo jungą – padaro jį arėju, įdirbančiu savo sielos dirvą, kad „paleistų“ rasą ir želmenis – leistų dieviškajai sėklai savo gyvenime suželti ir duoti vaisių. Tokios tad būtų dvasinės „Jurginės“.

NELIETUVIŠKA ASMENVARDŽIŲ RAŠYBA

Afanasjevas, Aleksandras = Александр Николаевич Афанасьев

Cimeris, Heinrichas = Heinrich Zimmer

Čiubinskis, Pavlas = Павло Платонович Чубинський, гу. Павел Платонович Чубинский

Eckhartas, Johanas (Mokytojas) = Meister Johann Eckhart
Kumarasvamis, Ananda = ang. Ananda K. Coomaraswamy
Nikifarouskis, Mikalojus = блг. Мікалай Якаўлевіч Нікіфароўскі, гу. Николай Яковлевич Никифоровский

Šarma, Šriramas = ang. Shriram Sharma

106 Eckhart 1998: 121–122.

107 Sabaliauskas 1994: 247.

108 Sabaliauskas 1990: 161; žr. Būga R II: (256–)257; Sabaliauskas 1994: 246. Dar FrLEW: 518; plg. SmSEJL: 433.

109 Žr. LKŽ VIII: 1014, 1015, 1020.

Toporovas, Vladimiras = Владимир Николаевич Топоров
Uspenskis, Borisas = Борис Андреевич Успенский
Vivekananda, Svamis = ang. Swami Vivekananda, Svami Vivekānanda

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Atharvaveda 1905 = *Atharva-veda-samhitā*. Translated into English with Critical and Exegetical Commentary by William Dwight Whitney, revised and edited by Charles Rockwell Lanman, I–II. Delhi: Motilal Banarsidass, 1996 (1905). (Puslapių numeravimas ištisinis).
- Balys 1937 = Iš Mažosios Lietuvos tautosakos. Spaudai paruošė Dr. J. Balys. *Tautosakos darbai*, III. Kaunas, 1937.
- Balys 1938 = Vilniaus krašto lietuvių tautosaka. Spaudai parengė Dr. J. Balys. *Tautosakos darbai*, IV. Kaunas, 1938.
- Balys 1948 II = Jonas Balys. *Lietuvių tautosakos skaitymai*, II. Tübingen: Patria, 1948.
- Balys 1986 = Jonas Balys. *Lietuvių žemdirbystės papročiai ir tikėjimai*. Silver Spring: Lietuvių tautosakos leidykla, 1986.
- Balys 1993 = Jonas Balys. *Lietuvių kalendorinės šventės: Tautosakinė medžiaga ir aiškinimai*. Vilnius: Mintis, 1993.
- Balys 1998 = Jonas Balys. *Raštai*, I. Parengė Rita Repšienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
- Balys 2000 = Jonas Balys. *Raštai*, II. Parengė R. Repšienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000.
- Belickis 1972 = Marianas Belickis. *Užmirštas šumerų pasaulis*. Vilnius: Vaga, 1972.
- BūgaR II = Kazimieras Būga. *Rinktiniai raštai*, II. Sudarė Z. Zinkevičius. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1959.
- Buračas 1993 = Balys Buračas. *Lietuvos kaimo papročiai*. Parengė Albinas Degutis, Vidmantas Jankauskas, Vacys Milius. Vilnius: Mintis, 1993.
- Coomaraswamy 1997 = Ananda K. Coomaraswamy. *The Door in the Sky: Coomaraswamy on Myth and Meaning*. Selected and with a preface by Rama P. Coomaraswamy. Princeton: Princeton University Press, 1997.
- Dieveniškės 1968 = *Dieveniškės*. Redakcinės komisijos pirmininkas Vacius Milius. Vilnius: Vaga, 1968.
- DzM = *Dzūkų melodijos*. Sudarė ir parengė Genovaitė Četkauskaitė. Vilnius: Vaga, 1981.
- Eckhart 1998 = Johann Eckhart. *Traktatai ir pamokslai*. Sudarė Antanas Rybelis. Vilnius: Pradai, 1998.
- Eliade 1974 = Mircea Eliade. *Patterns in Comparative Religion*. New York–Scarborough: New American Library, 1974.
- ER = *Encyclopedia of Religion*, I–XIV. Second edition, editor in chief Lindsay Jones. New York etc.: Thomson Gale, 2005 (puslapių numeravimas ištisinis).
- FrLEW = Ernst Fraenkel. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag–Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962–1965. (Puslapių numeravimas ištisinis.)
- Gervėčiai 1989 = *Gervėčiai*. Redaktorių kolegijos pirmininkas Norbertas Vėlius. Vilnius: Mintis, 1989.
- Gimbutienė 1984 = Marija Gimbutienė. Senosios Europos deivės ir dievai lietuvių mitologijoje. // *Metmenys*, t. 48, 1984.
- Gimbutienė 2002 = Marija Gimbutienė. *Senovės lietuvių deivės ir dievai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2002.
- Greimas 1990 = Algirdas Julius Greimas. *Tautos atminties paieškant; Apie dievus ir žmones*. Vilnius: Mokslas–Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1990.

- GrgLLM = *Menu mįslę keturgyslę: Lietuvių liaudies mįslės*. Paruošė K. Grigas. Vilnius: Vaga, 1970.
- Hahn 2003 II = Thich Nhat Hahn. *Senasis baltųjų debesų kečias: Budos pėdsakai*, II. Kaunas: Mijalba, 2003.
- Jasiūnaitė 2010 = Birutė Jasiūnaitė. *Šventieji ir nelabieji frazeologijoje ir liaudies kultūroje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010.
- Jonas 2001 = Hans Jonas. *The Gnostic Religion: The Message of the Alien God and the Beginnings of Christianity*. Boston: Beacon Press, 2001.
- Jung 1977 = Carl Gustav Jung. *Mysterium Coniunctionis: An Inquiry into the Separation and Synthesis of Psychic Opposites in Alchemy*. Princeton: Princeton University Press, 1977.
- Jung 1985 = Carl Gustav Jung. *The Practice of Psychotherapy: Essays on the Psychology of the Transference and other Subjects*. New York: Princeton University Press, 1985.
- KnsLM = *Lietuvių mįslės: Rinktinė*. Sudarė ir parengė Aelita Kensminienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2018.
- Kudirka 1997 = Juozas Kudirka. *Jurginės*. Kaunas: Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmai, 1997.
- Laurinkienė 1990 = Nijolė Laurinkienė. *Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose*. Vilnius: Vaga, 1990.
- Laurinkienė 1996 = Nijolė Laurinkienė. *Senovės lietuvių dievas Perkūnas: kalboje, tautosakoje, istoriniuose šaltiniuose*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996.
- LKL I = *Lydos krašto lietuviai*, I. Redaktorių komisijos pirmininkas Norbertas Vėlius. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2002.
- LKŽ I–XX = *Lietuvių kalbos žodynas*, I–XX. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1956–2002.
- LLD XV = *Lietuvių liaudies dainynas*, XV: *Dainos apie gamtą*. Parengė Giedrius Dringelis. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000.
- LoLKŽ = Kazimieras Kuzavinis. *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- LPP I = *Lietuvių patarlės ir priežodžiai*, I. Parengė Kazys Grigas ir kiti. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000.
- LTs I = *Lietuvių tautosaka*, I: *Dainos*. Medžiagą paruošė V. Barauskienė, B. Kazlauskienė, B. Uginčius. Vilnius: Valsitybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1962.
- LTs V = *Lietuvių tautosaka*, V: *Smulkioji tautosaka, žaidimai ir šokiai*. Medžiagą paruošė K. Grigas. Vilnius: Mintis, 1968.
- LtvŽ = *Lietuvininkų žodis*. Parengė Kazys Grigas, Zita Kelmickaitė, Bronislava Kerbelytė, Norbertas Vėlius, redaktorių komisijos pirmininkas Norbertas Vėlius. Kaunas: Literae universitatis, 1995.
- LVKŽ = Kazimieras Kuzavinis, Bronys Savukynas. *Lietuvių vardų kilmės žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009.
- Marcinkevičius 2009 = Justinas Marcinkevičius. *Vėlyvo vėjo vėliavos: Eilėraščiai*. Vilnius: Alma litera, 2009.
- Marcinkevičius RR III = Justinas Marcinkevičius. *Rinktiniai raštai*, III: *Poezija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2024.
- MTBA I = *Mažoji Tibeto budizmo antologija*, I: *Milarepa, Končog-Tenpadronmė, Arjadeva*. Iš tibetiečių kalbos vertė Algirdas Kugevičius. Kaunas: Gaivata, 1998.
- Onians 2000 = Richard Broxton Onians. *The Origins of European Thought about the Body, the Mind, the Soul, the World, Time, and Fate: New Interpretation of Greek, Roman and kindred evidence also of some basic Jewish and Christian beliefs*. UK: Cambridge University Press, 2000.
- Razauskas 2014 = Dainius Razauskas. Lietuviškoji laimės samprata. *Liaudies kultūra*, 2014, Nr. 3.
- Razauskas 2016 = Dainius Razauskas-Daukintas. *Maironis – praamžės tradicijos dainius*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016.
- Razauskas 2018 = Dainius Razauskas. Daukanto *Perūnas*. *Liaudies kultūra*, 2018, Nr. 5.
- Razauskas 2022a = Dainius Razauskas. Laisvės atžvilgiai: *pa(-si)leisti ir at(si)leisti*. *Būdas*, 2022, Nr. 2.
- Razauskas 2022b = Dainius Razauskas. *Stabo akmuo ir akmuo stabas*. *Būdas*, 2022, Nr. 5.
- Razauskas 2023 = Dainius Razauskas. Užtvėnkta tėkmė: Mitinio įvaizdžio dvasinė prasmė. *Būdas*, 2023, Nr. 2.
- Razauskas 2024a = Dainius Razauskas. Perkūnui trenkus iš (po) uolos pasilieja. *Būdas*, 2024, Nr. 1.
- Razauskas 2024b = Dainius Razauskas. Lazda sudavus iš uolos pasilieja versmė. *Būdas*, 2024, Nr. 2.
- Razauskas 2024c = Dainius Razauskas. Dangaus akmenys, uolos ir kalnai. *Būdas*, 2024, Nr. 6.
- Razauskas 2024d = Dainius Razauskas. Varlė-rupūžė, tvėnkianti vandenį: Mitinis vaizdinys ir jo šakos. // *Sovijus: Tarpdalykiniai kultūros tyrimai*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2024, t. 12, Nr. 1.
- Razauskas 2025 = Dainius Razauskas. Turtas ir priteklius: „Mitologinės ekonomikos“ metmenys. // *Būdas*, 2025, Nr. 4.
- Razauskas 2026 = Dainius Razauskas. Paleistos kaimenės: Pavasarinio gyvulių išginimo papročio mitinė prasmė. *Būdas*, 2026, Nr. 1.
- Rousselle 1960 = Erwin Rousselle. *Spiritual Guidance in Contemporary Taoism. Papers from the Eranos Yearbooks, IV: Spiritual Disciplines*. Edited by Joseph Campbell. New York: Pantheon Books, 1960.
- Sabaliauskas 1990 = Algirdas Sabaliauskas. *Lietuvių kalbos leksika*. Vilnius: Mokslas, 1990.
- Sabaliauskas 1994 = Algirdas Sabaliauskas. *Iš kur jie? Pasakojimas apie žodžių kilmę*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1994.
- Salys 1983 = Antanas Salys. *Raštai*, II: *Tikriniai vardai*. Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1983.
- SbAED = *Atbėga elnias devyniaragis: Rožės Sabaliauskienės tautosakos ir etnografijos rinktinė*. Sudarė ir parengė Pranė Jokimaitienė, Norbertas Vėlius. Vilnius: Vaga, 1986.
- Sharma 2014 = *Thought Revolution: A Western Introduction to the Work of Acharya Shriram Sharma*. Editor Brahmavarchas. Haridwar: Shri Vedmata Gayatri Trust, 2014.
- SmSEJL = Wojciech Smoczyński. *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno: Uniwersytet Wileński, 2007.
- Stukėnaitė-Decikienė 1940 = Pranė Stukėnaitė-Decikienė. Kai kurie pavasario papročiai Vilniaus krašte. *Gimtasai kraštas*. Šiauliai, 1940, Nr. 3–4 (26–27).
- ŠmLTT = *Latviešu tautas ticējumi*, I–II. Sakrājis un sakārtotais Prof. P. Šmits. Rīgā: Latviešu folkloras krātuves izdevums, 1940–1941. (Puslapių ir tekstų numeravimas ištisinis.)
- Thomas 2000 = Edward J. Thomas. *The Life of Buddha as Legend and History*. Mineola, New York: Dover Publications, 2000 (London, 1927).
- Ūsaitytė 1998 = Jurgita Ūsaitytė. Žemės-kapo atvėrimo motyvas: tekstas ir apeiga. // *Tautosakos darbai*, VIII (XV). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
- Vyšniauskaitė 1999 = Angelė Vyšniauskaitė. *Lietuivio namai*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 1999.
- Vivekananda 1990 = Swami Vivekananda. *Vedanta: Voice of Freedom*. Edited and with Introduction by Swami Chetananda, foreword by Christopher Isherwood, preface by

- Huston Smith. New York: Vedanta Society of St. Lotus, 1990.
- VMVČ = *Vilkų minim, vilkas čia: Lietuvių situaciniai posakiai*. Sudarytojos: Rasa Kašėtienė, Lilija Kudirkienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016.
- Voranginiētis 2008 I = Jokūbas Voranginiētis. *Aukso legenda, arba šventųjų skaitiniai*, I. Vertė Veronika Gerliakienė, Sigitas Narbutas, Vaidilė Stalioraitytė ir Tomas Veteikis. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.
- Zimmer 1946 = Heinrich Zimmer. *Myths and Symbols in Indian Art and Civilisation*. Edited by Joseph Campbell. New York: Pantheon Books, 1946.
- Авеста 1998 = *Авеста в русских переводах (1861–1996)*. Составление, общая редакция, примечания и справочный раздел И. В. Рака. Санкт-Петербург: Журнал «Нева»–Летний сад, 1998.
- Агапкина 1996 = Татьяна Алексеевна Агапкина. Концепт движения в обрядовой мифологии славян (на материале весеннего календарного цикла). *Концепт движения в языке и культуре*. Москва: Индрик, 1996.
- Афанасьев 1995 I–III = Александр Николаевич Афанасьев. *Поэтические воззрения славян на природу: Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов*, I–III. Москва: Современный писатель, 1995.
- ВЭС = *Восточнославянский этнолингвистический сборник: Материалы и исследования*. Москва: Индрик, 2001.
- Гринцер 1998 = Павел Александрович Гринцер. *Тайный язык «Ригведы»*. Москва: Российский государственный гуманитарный университет, 1998.
- ДальТС IV = Владимир Даль. *Толковый словарь живого великорусского языка*, IV. Москва: Русский язык, 1982 (11866).
- ДГРС = *Древнегреческо-русский словарь*, I–II. Составил И. Х. Дворецкий. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1958. (Puslapių numeravimas ištisinis.)
- Иванов, Топоров 1970 = Вячеслав Всеволодович Иванов, Владимир Николаевич Топоров. К семиотическому анализу мифа и ритуала (на белорусском материале). *Sign, Language, Culture*. Eds. A. J. Greimas, R. Jacobson et al. The Hague–Paris: Mouton, 1970.
- ЛМСИМ = *Легенды, мифы и сказки индейцев майя*. Ответственный редактор и составитель Г. Г. Ершова. Москва: Российский государственный гуманитарный университет, 2002.
- Никифоровский 1897 = *Простонародные приметы и поверья, суеверные обряды и обычаи, легендарные сказания о лицах и местах*. Собрал в Витебской Белоруссии Н. Я. Никифоровский. Витебск, 1897. (Gudų medžiaga čia pateikta rusiškai.)
- РНПО = *Русская народная поэзия: Обрядовая поэзия*. Составление, подготовка текста и др. К. Чистова и Б. Чистовой. Ленинград: Художественная литература, 1984.
- Романов 1912 = Евдоким Романович Романов. *Белорусский сборник*, VIII: *Быт белоруса*. Вильна, 1912.
- СД I = *Славянские древности: Этнолингвистический словарь*, I. Под редакцией Н. И. Толстого. Москва: Международные отношения, 1995.
- Сержпутоўскі 1998 = Аляксандр Казіміравіч Сержпутоўскі. *Прымхі і забавоны беларусаў-палешукоў*. Мінск: Універсітэцкае, 1998 (11930).
- Тайлор 1889 = Эдуард Бернетт Тайлор. *Первобытная культура*. Москва: Издательство политической литературы, 1989.
- Топоров 2000 = Владимир Николаевич Топоров. К реконструкции балто-славянского мифологического образа земли-матери *Zemīa & *Mātē (*Mati). // *Балто-славянские исследования 1998–1999*. Москва: Индрик, 2000.
- Успенский 1982 = Борис Андреевич Успенский. *Филологические разыскания в области славянских древностей: Реликты язычества в восточнославянском культе Николая Мирликийского*. Москва: Изд-во Московского государственного университета, 1982.
- ЧбнМИ III = *Труды этнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край: Материалы и исследования, собранные П. П. Чубинским*, III: *Народный дневник*. Санкт-Петербург, 1878.
- Шейн 1874 = *Белорусские народные песни с относящимися к ним обрядами, обычаями и суевериями: Сборник П. В. Шейна*. Санкт-Петербург, 1874.
- Шейн 1887 = *Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края, собранные и приведенные в порядок П. В. Шейном*, том I, часть I. Санкт-Петербург, 1887.

OPENED EARTH, RELEASED SPROUTS SOME ST GEORGE'S DAY IMAGES AND THEIR MYTHICAL SENSE

Dainius RAZAUSKAS

The author has already published a series of articles on the opposition between coagulation and solution in mythology, a particular aspect of which is the contrast between stagnation (standing, stagnant, “dead” water) and flow (flowing, streaming, “living” water). This broad theme also pertains to mythical images of the spring, fount, or stream obstructed or banked up by a stone or rock (the stone itself being an image of final coagulation, stagnation, stiffness) and, in turn, to the overthrown, demolished, or split-apart rock and the stream launched out from (or below) it. In mythology, the obstruction is usually carried out and impersonated by the Devil or the serpent-dragon, while the demolition is performed by its worst enemy, the Thunder-God. However, in actual texts, these mythical figures are often represented by various agents, such as animals, anthropomorphic beings, or humans. And the image itself must not be interpreted literally – indeed, it is polysemantic and “abstract.” For instance, the obstructed and released flow can stand for wealth, and the serpent-dragon damming up water for a treasure-guarding dragon; or the flow released from the rock can stand for the livestock released from the cattle-shed, usually in spring, on St George's Day. That was precisely the content of the recent article.

This time, other St George's Day customs and their corresponding images are analysed in the context mentioned: the opened earth, released sprouts, dew, the first plough, etc. Incidentally, the primal meaning of the name George, scilicet “tiller, ploughman” is indicated, and the spiritual metaphor of ploughing, tilling, and agriculture is recalled.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, LT-10308, Vilnius
E. paštas: dainius.razauskas@lnkc.lt